

KOLLEKTIV GONDOLKODÁS - KORSZERŰ MŰVELŐDÉS

A közoktatás, a közművelődés napi és távlati kérdései mindennapos gondjaink, vitáink témája. A Központi Bizottság 1972-es határozata alapján az elmúlt évtizedben vizsgálatok, tudományos kutatások folytak arról, hogy iskolarendszerünk miként tudna jobban eleget tenni a fejlett szocialista társadalom követelményeinek, hogyan lehetne föloldani az érzékelhető ellentmondásokat, csökkenteni a jelentkező objektív-szubjektív eredetű zavarokat. Az ezredforduló iskolaszervezetére számos modellvariáció készült, s ennek során megfogalmazódott az iskolarendszer szervezeti reformjának gondolata is. Nem alakult ki azonban sem igazi alternatíva, sem olyan álláspont, amely meggyőzően igazolta volna a jelenlegi iskolarendszer újjal való felváltásának szükségét, s annak egyértelmű előnyeit.

A szaktudományok képviselői - pedagógusok, szociológusok, közgazdászok, pszichológusok - az általuk képviselt tudományos megfontolás alapján különféle mennyiségi és minőségi változások végrehajtását sürgették. A különböző szakmai megfontolások nem ötvöződtek egységes képpé, nem állottak össze egységes programmá, mégis hasznosak voltak, a jövőbe mutató tanulságokat tartalmaztak, s alapot adnak a szakmai fejlesztési programokhoz. Természetes, hogy számos olyan kérdést is felvetettek a viták, amelyekre jelenleg nem tudunk megnyugtató választ adni. Az egyértelmű válasz megfogalmazásában ma több nehézség korlátoz bennünket. Az MSZMP Központi Bizottsága 1982. április 7-i ülésén ezért helyezkedett arra

az álláspontra, hogy iskolarendszerünket folyamatos fejlesztéssel, alapvetően a mai szervezet megtartásával tegyük hatékonyabbá, s kerüljük el a nagyobb szerkezeti átalakítással járó buktatókat, bizonytalanságokat.

A Központi Bizottság állásfoglalása alapján az iskolarendszert és működését tehát egyidejűleg kell stabilizálni és rugalmassá tenni. Ezek nem egymást kizáró követelmények. Az iskolai élet természetéből következik, hogy egyidejűleg képes a hagyományok ápolására, őrzésére és a jövő építésére, a fejlődés tendenciáinak erősítésére. A stabilizálás nem jelent valami változatlanságot, de jelenti az értékek megtartását és továbbfejlesztését az elavult eljárásokkal, az eredménytelen, rutinos beidegződésekkel szemben. Viszont a rugalmasság nem jelenthet kapkodást, az iskola ügyeinek további zavarát, muló divatok támogatását, de jelenti a viszonylag gyors alkalmazkodóképességet, a szükséges változtatások megvártatását nem okozó és bizonytalanságot nem keltő bevezetését, a kidolgozott tartalmi korszerűsítések, új módszerek befogadását, a mindennapi gyakorlatba építését.

Az oktatás távlati fejlesztéséről folyó, a hetvenes években kibontakozó viták e szakaszának lezárásával a Központi Bizottság tágra nyitotta a további szakmai megoldások, eljárások és módszerek kutatásának, kialakításának kapuját, megjelölve azokat az időszertű feladatokat is, amelyek az oktatás folyamatos fejlesztéséhez szükségesek, illetve feszültségek feloldásához nélkülözhetetlenek. Az irányelvek megjelenésével tehát nem ért véget az alkotó gondolkodás, a véleménycserek, a polémiák időszaka. Ellenkezőleg: éppen most van a legnagyobb szükség a szakemberek és az oktatás ügye iránt érdeklődők kollektív gondolkodására, ösztönző kritikáira és javaslataira. S természetesen az eddigiéknél jobban használható kutatási eredményekre is.

A KB állásfoglalása azzal is számol, hogy az iskolák ma-
guk ismerjék fel lehetőségeiket a korszerűsítésre. Ehhez alap-
vetően a szocialista demokrácia iskolai gyakorlata biztosíthat
megfelelő lehetőséget a megvalósuló nagyobb pedagógiai önál-
lóság keretei között. Az intézmények pártalapszervezeteinek
kezdeményező munkáján nagyban múlik, hogy az iskolák vezetői
helyesen értelmezzék azokat a feladatokat, oktatáspolitikai
célokat, amelyek reális követelményeket állítanak a nevelő-
testület elé. Mindent meg kell tenni, hogy érdemibbé váljék
az iskolavezetés pedagógiai munkája, s egyúttal szakmai kér-
désekből a munkaközösségek, a pedagógusok nagyobb hatáskört kap-
janak. Ilyen kezdeményezés és változás nélkül nem lehet előre-
haladás az iskola korszerűsítésében. Csak ez erősíti a pedagó-
gusok hivatástudatát, növeli az oly fontos szakmai önbecsülést,
és járul hozzá a jobb, alkotóbb iskolai léghő megteremtéséhez.
Az államigazgatási irányítás és az iskolák, az igazgatók és a
nevelőtestületek kapcsolatrendszerét, különösen az utóbbi idő-
ben, számos rossz beidegződés terheli. Sok az önállóságot kor-
látozó kötöttség, utasítás, egyesek részéről hiányzik az
együttműködési készség. Mindez nehezíti a kollektív munkát.
Ezen a kedvezőtlen helyzeten az igazgatás minden szintjén vál-
toztatni kell, mert csak így tudjuk az iskolát valóban pedagó-
giai műhelyé formálni.

Sokszor hangoztatott igazság, hogy a korszerűsítés ügye
végsősoron a pedagógusokon áll vagy bukik. Csak az a tarta-
lom és módszer számíthat sikerre, amely nem vonja kétségbe
és nem szorítja háttérbe a személyes pedagógiai ráhatást, s
amelyet a nevelők sajátjuknak fogadnak el. Az elfogadás nem
lehet egyszerű tudomásulvétel, hanem aktív alkotó tevékenység,
melynek során a pedagógus a helyi iskolai követelményeknek
megfelelően alakítja, továbbfejleszti a tantervi tartalmakat,
az ajánlott módszereket.

A gyakorló pedagógus a nevelés és az oktatás korszerűsi-
tési munkájában egyenrangú társa, alkotótársa a tantervkészít-
őknek és a tankönyviróknak. Érthető ez, hiszen a mindennapi

gyakorlatban csiszolódnak, érnek, válnak az iskolában ténylegesen használhatókká az új tantervi kezdeményezések. Bizunk benne, hogy ezt a tanterv- és tankönyvirók is egyre jobban megértik.

A nyílt vitában kikovácsolódó pedagógiai - de nem uniformizált - egység és az egy irányba ható cselekvés lehet az iskolai progresszió legfontosabb forrása, tartaléka. Az iskola pedagógiai erejének növelése, a belső lehetőségek tudatos kihasználása egyben jó alapot ad ahhoz a hosszabb távra szóló szakmai programhoz is, amelyet a kormány dolgoz ki iskolarendszerünk egészének a fejlesztésére.

Az áprilisi állásfoglalás megerősítette az 1972. évi oktatáspolitikai határozatban lefektetett alapelveket. "A szocialista iskolának változatlanul aktuális és kiemelkedően fontos feladata az önállóan gondolkodó, elkötelezett, aktív kezdeményező és alkotó személyiségek nevelése, a széles és szilárd alapműveltségen nyugvó tudás kialakítása, a szocialista társadalom fejlődése szempontjából kívánatos mobilitás, mindennek előtt a fizikai dolgozók gyermekei továbbtanulásának szociális és pedagógiai eszközökkel való elősegítése. Hosszú távra szólóan érvényes feladat az iskola által közvetített műveltségi anyagok tartalmának és az oktató-nevelő munka módszereinek folyamatos megújítása, korszerűsítése, az általános iskola kiemelt fejlesztése, az iskolai demokrácia erősítése."

A megújítás a társadalom minden területén a kor követelménye, kitérni előle a köznevelésben sem lehet. Az iskolában kell a társadalmi progresszió tudati alapjait megvetni és erősíteni, s ezt napjainkban csakis a tudatosabb neveléssel, a korszerűbb ismeretanyagokkal, hatékonyabb pedagógiai eljárásokkal, módszertani megújulással lehet elérni. Kihívások sorozatára kell iskoláinknak válaszolniuk, s erre csakis az állandóan megújulásra kész tantestületek képesek. Emiatt vált a pártdokumentum egyik központi gondolatává és a jövő oktatás-fejlesztését meghatározó alapelvvé a folyamatos korszerűsítés igénye, amelynek legfontosabb mozgatói a pedagógusok.

A megújulás, a változtatás során különböző pedagógiai nézetekkel találkozunk. Ezekből viták útján kell eljutnunk a helyes állásponthoz. Az iskoláról szóló és az iskolában folyó felelős, nyílt viták segíthetik a nevelés, az oktatás gondjainak megoldását, de csak akkor, ha itt is érvényesítjük a "kétfrontos harc" követelményeit: ha nem személyekkel, hanem nézetekkel vitatkozunk, a tartalmi és módszertani korszerűsítés reális lehetőségeit védelmezzük mind a túlzó, a kapkodó, mind pedig a régihez mereven ragaszkodó törekvésekkel szemben.

Az ötnapos munkahét új módon veti fel az iskola és az egyéb társadalmi nevelési tényezők kapcsolatát. Örömmel és köszönettel fogadjuk a különböző társadalmi szervek segítőkészségét - többek között - a szombati foglalkozások szervezésében. De hangsúlyoznunk kell, hogy a szabad szombatokat mindenütt, minden olyan esetben, ahol a feltételek jók - s ilyen a családok többsége - a családi nevelés erősítésére kellene felhasználni, például jobban bevonni a gyermekeket a házi munkákba és más családi programokba. Ezért a szombati foglalkozásokon való részvételre a tanulók nem kötelezhetők.

Általános tapasztalat, hogy az új nevelési-oktatási dokumentumok családi segítség hiányában jóval nagyobb gondot jelentenek a hátrányos helyzetben lévő iskoláknak és tanulóknak, s így bizonyos mértékig növelhetik az esélyek egyenlőtlenségét. Lényegében arról van szó, hogy az új nevelési-oktatási tervek és az új tankönyvek, taneszközök szakmailag jobban felkészült, a korszerű eszközök és eljárások alkalmazásában jártas nevelőket kívánnak, de a családra is nagy terhet hárítanak. A további változtatások során kell ezt az ellentmondást feloldanunk. Erre kényszerít bennünket a tehetségekkel való fokozottabb törődés is.

A tehetség értelmezése nem sokat változott a múlthoz képest, mert legtöbbször ma is csak az intellektuális tehetséget jelenti a köztudatban. Ebben is az állásfoglalásban

rögzített elvek érvényesítésére kell törekedni, azaz a személyi adottságok, a tehetségek kibontakoztatását és fejlesztését az eddiginél szélesebb körben értelmezni, és a különböző irányú, pl. a gyakorlati, manuális tehetséget mutató gyermekek számára is több és változatosabb lehetőséget kell teremteni képességeik kifejlesztésére.

A jelenleginél jobban kell fejleszteni a tanulók kommunikációs képességeit, beszédkészségét, önálló gondolkodását, hiszen e tekintetben az iskola elmarad a társadalmi követelményektől. Nem lehet számunkra közömbös, hogy miről és milyen módon gondolkodnak és beszélnek a fiatalok. A nevelés és oktatás folyamatos korszerűsítésében tehát továbbra is az ismeretek, a képesség és a magatartás harmonikus fejlesztésére kell törekedni anélkül, hogy e hármas egység bármelyik elemét a többi rovására előnyben részesítsenék.

A közoktatás és a közművelődés kapcsolatának egymásra hatása alakítja ki társadalmunk mindenkori közműveltségét, tudatának állapotát. Végülis a közművelődés értelme, célja a tömegek műveltségének növelése, másként fogalmazva, művelt emberek tömegméretű kiképzése.

Nemzetközi tapasztalat, hogy a szocializmus építésében különféle szerepet töltött be társadalmi feladatok megoldásában a tömegek műveltsége, a széles rétegek szakmai hozzáértése, általános tájékozottsága, jártassága a világ s hazánk dolgában. A tudásnak, a társadalmi méretű ismeretnek a szocializmus építésében betöltött, s korszakonként eltérő szerepe nem önkényesen, hanem lényegében a feladatok függvényében változott.

Milyen nálunk a tudás szerepe ma, vetődik fel gyakran a kérdés. Rendkívül széles körű vizsgálódással válaszolható meg csak ez a probléma. Ellentmondásos, - hangzik a sommás válasz. A konfliktusoknak, melyek a tudás társadalmi méretű megítélésakor felszínre kerülnek, többféle előidézőjük van, ezekből megemlítünk néhányat.

Társadalmunkban a szocializmus építésének jelenlegi bonyolult viszonyai közepette mindenképpen növekszik a tudás értéke, szerepe, fontossága. Noha ez a tény sajnálatosan nem jelenti egyben az igényelt tudásmennyiség és minőség szükség szerinti jelenlétét is a különféle munkaterületeken.

Bebizonyosodott az elmúlt években, hogy a tömegek kulturális szintje, fejlettsége - tudásuk szakmai és általános műveltségöeli elemei - sokkal inkább meghatározzák társadalmi előrehaladásunk ütemét és mozgását, mint ahogy azt némely - határozottabban optimista - korszakban gondoltuk. Egyben az is nyilvánvalóvá vált, hogy a művelt emberek felnevelése és folyamatos továbbképzése megkerülhetetlen feladatunk. Egyaránt nélkülözhetetlen ez munkakulturánkhoz, minőségi munkánkhoz, a magas fejlettségű technika alkalmazásához.

Természetesen az is konfliktusok forrásaként szerepelhet, hogy vajon mennyire használjuk fel megfelelően a már meglévő értékeinket, a kultúrát, az általános és szakmai műveltséget? Hatékonyság és eredményesség szempontjából közelítve a problémához azt látjuk, hogy a magas műveltségű, de nem megfelelően foglalkoztatott szakember éppen úgy konfliktus forrása lehet, mint a megfelelő szakmai tudást nélkülöző, de munkája által erre a hozzáértésre ráutalt személy. Ez a jelenség sohasem szűnik meg teljesen, de a jelenleginél sokkal jobb eredményt kell elérnünk.

Mély gondokra utal, hogy a kulturális fejlődés ütemében, tartalmi elemeinek megújulásában, egész kulturánk mibenlétében nem sikerült olyan mértékű pozitív változást elérnünk, mint gazdasági életünkben, termelő munkánkban. Ahogy képletesen szoktuk mondani, 68-at nem értük el a kultúrában, noha világosan látszik, tapasztaljuk, hogy a gazdaság számára nélkülözhetetlen a kulturális előrehaladás gyorsuló üteme. Ez a tudás-termelés viszony láthatóan a mezőgazdaságban a legelőrehaladottabb, de ott is gondot jelent, hogy a szakemberek között aránytalanul több a jogász, mint például a biológus.

Mindemellett az is tapasztalható a társadalmunkban, hogy a tudás ott kamatozik leginkább, ahol erre lehetőségei az érdekeltségi viszonyokban adóttak. És erre ismét csak mezőgazdasági termelésünk hozható fel jó példaként. Tehát távolról sem valamiféle megmagyarázhatatlan csodáról van szó, hanem a tudás szakszerű és hozzáértő alkalmazásáról, s ami legalább ilyen fontos: tömegméretekben.

Helyzetképünkhöz tartozik, hogy mindennapjaink során a szükségesnél gyakrabban kerül ellentmondásba a teljesítmény és tudás. Lemaradhat a tájékozottság fogyatékosága miatt tervező és kivitelező egyaránt, s olyasmit találnak fel vagy alkotnak meg, amit esetleg éppen a szomszédban már jobban is csináltak.

A tudomány és az emberi képességek közötti viszony sem zökkenőmentes, hiszen az ismeretek felhasználása nem utolsósorban az alkalmazó ember képességein, tehetségén múlik. Ennek a viszonyoknak harmonikusabb kibontakoztatása és tömeges gyakorlása a közművelődésnek ugyanúgy feladata, mint a társadalompolitika intézményeinek.

Mind ezek alapján joggal tekintünk úgy az iskolára, mint a tudást formáló intézmények egyik alapvető képviselőjére. Ismét csak széles körű figyelmet igényel annak megvizsgálása, hogy oktatási rendszerünk mennyiben felel meg az igényelt tudásnak? Szinkronban vannak-e egymással? Gyakran éri bírálat az iskolát azért, hogy a tartalmi, tantárgyi korszerűsítés elmaradt a társadalmi követelményektől. Ez alól nem adhat felmentést a pusztá ténymegállapítás, a mégoly objektív, de passzív helyzet-értékelés sem.

Az értelmiség társadalmi szerepe - amely a pedagógusok esetében különösen fontos - a műveltség közvetítésében, a kultúra-hordozó magatartás. Tapasztalható, hogy a pedagógusok környezeti értékelése s önbecsülése gyakran nem esik egybe. Ennek azután az a következménye, hogy gyakori hangulati elem körükben társadalmi presztizsük bizonytalansága, helyzetüknek, mun-

kájuknak alul értékelése. Anélkül, hogy valamelyik irányba kibillenne a mérleg, célszerű volna egy reális öntükör, a réteg tudatának valóságra orientált magatartásában.

Az elkövetkező időszak egyik fontos társadalompolitikai, művelődéspolitikai feladata, hogy a pedagógustársadalmat hozzásegítsük a tudásukat megillető, s társadalmi szerepüknek megfelelő helynek az elfoglalásához, egyben megköveteljük az iskolától, annak szellemi dolgozóitól a magasfokú műveltség közvetítését, szakszerű elsajátítását.

A közművelődés általános feladata, hogy iskoláink a jövőben dolgozzanak jobban együtt a művelődési intézményekkel, múzeumokkal, művelődési házakkal, sportlétesítményekkel, énekzene kulturát fejlesztő műhelyekkel, mert így tudják a közművelődés és a közoktatás viszonyát életszerűbbé formálni.

A felsorolt gondok megoldása a következő évtizedek feladata. A Központi Bizottság állásfoglalása is abból indul ki, hogy a jelenlegi körülmények között is többet tudunk tenni a szocialista nevelésért, köznevelésünk megújulásáért.